

Мацелюх Н. П., доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту обліку, аналізу та аудиту, Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

ORCID ID: 0000-0002-4171-3109

e-mail: nmaceluh@ukr.net

Мискін Ю. І., кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри фінансів імені Л. Л. Тарангул, Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

ORCID ID: 0000-0002-8160-3262

e-mail: muskin@ukr.net

Імперативи соціалізації бюджетної політики: теоретичний аспект

Анотація. За результатами дослідження сутності терміну «імперативи» уточнено асоціативну семантику поняття «імперативи соціалізації бюджетної політики». Під останнім запропоновано розуміти ключові доміанти (найважливіші напрями) управління бюджетною політикою на основі уособленого підходу, осмислення та реалізація яких є пріоритетною та обов'язковою умовою для досягнення поставлених цілей. Обґрунтовано, що у контексті осмислення ролі, місця та значення людини в процесі формування та реалізації бюджетної політики держави до імперативів соціалізації бюджетної політики доцільно віднести: ідентифікацію і формалізацію стратегічних цілей бюджетної політики, моніторинг ефективності бюджетної політики через її фіскально-регуляторний потенціал, підвищення рівня передбачуваності логіки поведінки учасників бюджетної політики та оптимізацію привалювання суспільної корисності над індивідуальними (корпоративними) інтересами у суб'єктів бюджетної політики.

Ключові слова: бюджетна політика; соціалізація бюджетної політики; імперативи соціалізації бюджетної політики; фіскально-регуляторний потенціал бюджетної політики; учасники бюджетної політики.

Matselyukh Natalia, Doctor of Economics, Professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Accounting, Analysis and Audit, University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine

Myskin Yurii, PhD (Economics), Associate Professor, doctoral student of the department of Finance the name of L.L. Taragul, University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine

Imperatives of Social Policy Budget Policy: Theoretical Aspect

Abstract. Introduction. A considerable number of scientists pay attention to the study of theoretical and theoretical aspects and domestic practice of implementation of the budget policy of Ukraine. At the same time, the effectiveness of fiscal policy in Ukraine is systematically questioned, which is confirmed by the constant reform of the budget system over the last 25 years. Taking into account that the key issue in the context of the effectiveness of fiscal policy is not only the process of its formation, but also the goals it subordinates, the question arises of the awareness of the logic of the formation of such goals and the mechanism of their submission to the national interests of Ukraine, which can be achieved through the socialization of budgetary policies.

The **purpose** of the article is to determine the essence and identification of the imperatives of social policy budgeting.

Results. According to an analysis of scientific approaches to the study of the essence of imperatives in the economic context, two main features are identified: 1) imperatives are considered in the broad sense of the term (as circumstances, conditions, determinants of social phenomena and processes); 2) the imperatives are characterized by their priority and obligatory implementation in the context of achieving the goal. Proceeding from this, the essence and the imperatives of the social policy of budget policy are determined.

Conclusions. The elucidation of the semantics of the notion of "imperatives" made it possible, firstly, to formulate the authors' definition of the term "imperatives of social policy-making", which proposed to understand the key dominant (the most important directions) of budget policy management based on an individualized approach, the comprehension and implementation of which is a priority and a prerequisite for achieving the goals; secondly, to identify and characterize the imperatives of the social policy of the fiscal policy, which include: identification and formalization of strategic objectives of fiscal policy, monitoring of the effectiveness of fiscal policy through its fiscal and regulatory capacity, raising the level of predictability of the behavior of budget policy participants and optimizing the attraction of public utility over individual (corporate) interests in the subjects of budgetary policy.

Keywords: fiscal policy; socialization of fiscal policy; imperatives of social policy; fiscal and regulatory potential of fiscal policy; participants in fiscal policy.

JEL Classification: A 13; E 60; E 69; H 32; H 61.

Постановка проблеми. Дослідженню науково-теоретичних аспектів та вітчизняної практики реалізація бюджетної політики України приділяли увагу значна кількість науковців. При цьому ефективність бюджетної політики в Україні систематично піддається сумнівам, що підтверджується постійним, уже протягом 25 років, реформуванням бюджетної системи. Враховуючи, що ключовим питанням у контексті ефективності бюджетної політики є не лише сам процес її формування, але й цілі, яким вона підпорядкована, актуальним постає питання усвідомлення логіки формування таких цілей та механізму їх підпорядкування національним інтересам України, чого можна досягнути шляхом соціалізації бюджетної політики. Відтак першочерговим постає завдання осмислення сутності імперативів соціалізації бюджетної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці дослідження сутності імперативів у сфері фінансів присвячені роботи В. Л. Андрущенко, М. В. Ільїна, В. С. Лук'янов, Л. П. Сідельникової та Т. В. Тучак.

Проте проблема, пов'язана з осмисленням сутності та ідентифікації імперативів соціалізації бюджетної політики, на сьогодні є невирішеною, актуальною та такою, що потребує уваги науковців.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є визначення сутності та ідентифікація імперативів соціалізації бюджетної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Осмислення семантики та характеристики імперативів соціалізації бюджетної політики вбачаємо за доцільне розпочати з дослідження підходів науковців до трактування самого поняття «імперативи».

Походить термін «імператив» від лат. «imperatus», що означає наказовий, владний; наказ, вимога, закон. Словник української мови трактує термін «імператив» як «беззастережну, категоричну вимогу; веління, наказ» [1, с. 20]. Водночас словник «Merriam-webster» визначає три форми прояву імперативу:

1) те, що виражає волю і впливає на поведінку іншого;

2) те, що виражає блага, вмовляння, необхідність;

3) те, що має можливість стримувати, контролювати» [2].

Вперше термін «імператив» було використано І. Кантом у праці «Критика практичного розуму», яка була видана у 1788 році [3]. При цьому науковець не дає єдиного визначення даного поняття. По змісту його дослідження імператив розуміється як «категоричне веління», «вольова максима», «пануюча діяльність у формі вищого принципу».

Сьогодні термін «імператив» має різні семантичні забарвлення залежно від галузей знань, в яких його застосовують.

Так, у філософії можна простежити існування стислого трактування поняття «імператив» («це правила, які виражаються у формі дозволів, заборон, приписів, уподобань і т. д.» (Е. З. Мірская) [4]; «це загальна і обов'язкова вимога, веління, що має безумовний і незаперечний характер» (Г. В. Драч) [5, с. 59]) та деталізованого, серед яких:

– «імператив – це принцип, що носить характер беззаперечного обов'язку та базується на глибоких морально-етичних переконаннях людини, що в результаті робить формалізовану моральну чи етичну суспільну норму максимально ефективною» (Д. Жюлія) [6];

– «імператив – це як результат абстрактно-логічного мислення із теоретичними висновками, так і регуляція конкретнопрактичної діяльності із принципами спілкування: поставивши себе на місце іншого, тим самим, визначиш ступінь духовності власної інтелектуальної та вольової дії» (С. В. Киселиця) [7, с. 70].

У юридичній літературі імперативи проявляються через характеристику імперативності норм права. Так, Ю. Ковальова зазначає, що «у найбільш загальному вигляді категорія імперативності є феномен присутності в цивільному праві категоричних наказів (заборон і позитивних зобов'язань), укладених в нормах-принципах, дефінітивних нормах і нормах, що встановлюють юридичні зобов'язання і закріплюють основні юридичні права, як результат впливу імперативного методу правового регулювання на суспільні відносини шляхом встановлення юридичних обмежень» [8].

У галузі наук «державне управління» В. Лук'янов здійснює трансформацію терміну «імперативи» («законодавчо передбачені обов'язки і відповідальність, організаційно-управлінські правила поведінки і дій» [9]) через поняття «регуляторні імперативи» («базові настанови, правила, вимоги, норми, які у своїй сукупності регламентують, спрямовують та детермінують ринкову поведінку економічних (в т. ч. фінансових) систем та їх блоків» [9, с. 406]) до дефініції «державний регуляторний імператив» («законодавчо передбачені обов'язки і відповідальність, організаційно-управлінські правила поведінки і дій, спрямовані на відповідні сегменти та сфери економічного буття» [9, с. 406]).

«Економічний контент (змістове наповнення) поняття «імператив» розмаїте і залежить від об'єкта, чинників, які його зумовлюють, а також суб'єктів та ключових напрямків застосування» [9, с. 404].

Через призму економічного аспекту імперативи трактувалися як:

1) правила («економічний імператив – це певні правила поведінки всіх структурних елементів економічної системи з урахуванням різних факторів, що впливають на них» [10]);

2) максимальний рівень пріоритетності («сутність категорії «інституціонального імперативу» полягає в

максимальному рівні пріоритетності його наслідування відносно інших форм норм, правил, принципів поведінки як індивідуумів у суспільстві, так і учасників фінансово-економічних відносин» [11]);

3) визначальні вимоги («імперативи розвитку системи – це визначальні вимоги і цільові орієнтири щодо середовища, процесу та результату формування, функціонування, перетворення і розвитку елементів системи; ... виходячи із сутності змістовного наповнення, імперативи встановлюють цільові орієнтири, форми і принципи, яких необхідно дотримуватися в процесі управління ... системою, відповідно, вони мають знаходитися в основі формування та розроблення візії, концепції та стратегії розвитку» [12]);

4) детермінанти («імперативи безпеки (у тому числі і фінансової) – це сукупність детермінант, сформованих шляхом взаємовпливів ефективної регуляторної політики державних інституційних структур та інституціонального середовища в процесі розвитку, котрі забезпечують збалансування окремих складових та загалом ефективне функціонування фінансово-економічної та соціальної систем, так як формуються в результаті впровадження прийнятних для даного суспільства норм, тобто на базі традиційних «правил гри» з урахуванням притаманних йому морально-етичних законів і характерних форм фінансово-економічних відносин» [11]).

Повністю погоджуємося з думкою А. Охріменка, який зазначає, що «в сучасному науковому економічному полі імперативи досить часто використовуються як зрозуміле явище без детального аналізу чи пояснення розуміння їх глибинної сутності. Так, зазвичай розглядаються окремі явища як імперативи розвитку економіки (стійке економічне зростання, інноваційні перетворення, креативні кадри тощо) або як певні розрізнені імперативи відносно окремих сфер, галузей діяльності (екологічні, соціальні, стратегічні, євроінтеграційні, гуманістичні, креативні, культурні)» [12].

Акцентуючи увагу на підходах вчених до дослідження сутності імперативів у економічному контексті, ідентифікуємо дві основні особливості:

1) імперативи розглядаються у широкому розумінні даного терміну (як обставини, умови, детермінанти суспільних явищ і процесів);

2) імперативам характерна пріоритетність та обов'язковість реалізації у контексті досягнення поставленої мети.

З приводу першої особливості влучно зазначають В. Лук'янов («імперативи виступають фундаментальним принципом і цивілізаційним вектором макроеконо-

мічного поступу» [9, с. 408]) та Я. Жаліло («імперативом економічного розвитку України у найближчому десятилітті є відновлення високих показників економічного зростання, яке спиратиметься насамперед на позитивну динаміку в реальному секторі економіки» [13]).

У контексті характеристик другої особливості, важливими вбачаються думки К. Карабелі, який наголошує, що імперативи відіграють ключову роль у досягненні успіху [14], та О. Рудакевича, який звертає увагу, що імперативи є засобами та умовами, які «забезпечують належну ефективність ... системи» [15].

Термін «імперативи» у контексті характеристики фінансової проблематики у вітчизняній практиці використовувався у наукових роботах провідних вчених-економістів. Так, В. Андрущенко і Т. Тучак під імперативом розуміють «цільові спрямування та правила певної діяльності, орієнтацію доброї волі, переконання, етичні ідеали, моральний обов'язок, спонукання совісті, докори сумління, а також сигнали розсудливої поведінки у наказовій чи розпорядчій формі» [16, с. 347]. У поглядах науковців чітко прослідковується морально-етичний аспект. Більш того, по відношенню до оподаткування вони використовують лексему «морально-етичні імперативи», яку трактують як «чесноти совісті, свідомості та обов'язку, котрі в формі норм і правил регламентують поведінку і дії людей у сфері оподаткування» [16, с. 7].

Виходячи з окресленого вище, вбачаємо за доцільне семантику поняття «імперативи соціалізації бюджетної політики» розкрити спираючись на базові особливості трактування терміну «імперативи» в економічних дослідженнях сьогодення.

Відтак, під імперативами соціалізації бюджетної політики будемо розуміти ключові домінуючі (найважливіші напрями) управління бюджетною політикою на основі уособленого підходу, осмислення та реалізація яких є пріоритетною і обов'язковою умовою для досягнення поставлених цілей.

До імперативів соціалізації бюджетної політики ми відносимо: (1) ідентифікацію та формалізація стратегічних цілей бюджетної політики; (2) моніторинг ефективності бюджетної політики через її ФРП; (3) підвищення рівня передбачуваності логіки поведінки учасників бюджетної політики; (4) оптимізацію привалювання суспільної корисності над індивідуальними (корпоративними) інтересами у суб'єктів бюджетної політики. У формалізованому вигляді імперативи соціалізації бюджетної політики відображено на рис. 1.

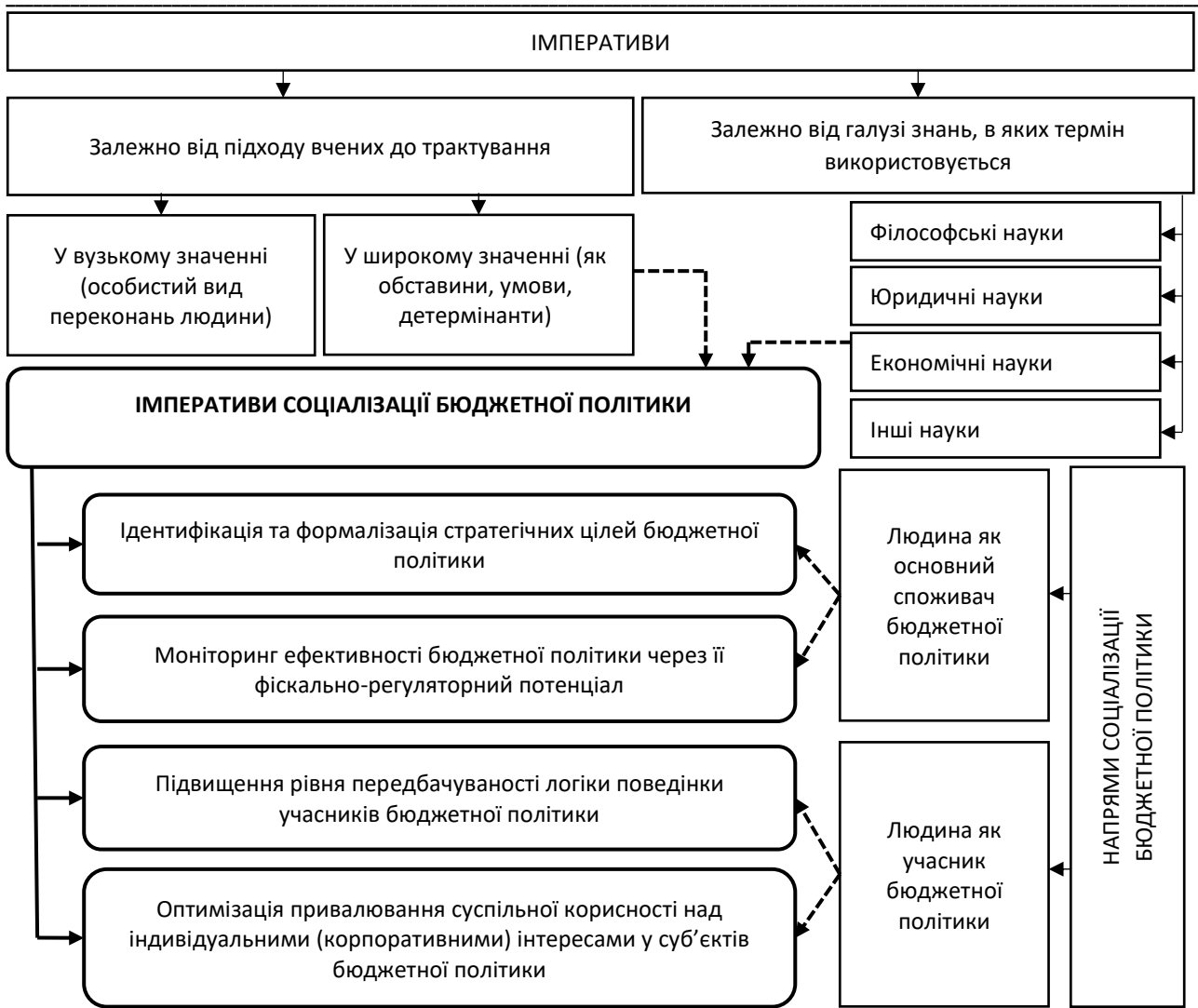

Рисунок 1 – Імперативи соціалізації бюджетної політики

Джерело: розроблено авторами

Розглянемо кожен із імперативів соціалізації бюджетної політики більш детально.

1. Ідентифікація та формалізація стратегічних цілей бюджетної політики.

Бюджетна політика, як і будь-який управлінський процес, повинна мати стратегічні цілі своєї реалізації. Більш того, сучасні підходи до управління базуються не лише на визначенні таких цілей, а й їх формалізації у вигляді конкретних показників та їх значень. За умови відсутності ідентифікації та формалізації цілей бюджетної політики створюється сприятливі передумови для маніпулювання оцінкою ефективності діяльності суб'єктів бюджетної політики на основі цільового підходу.

Стратегічні цілі повинні бути орієнтиром формування та реалізації бюджетної політики та одночасно основним критерієм її ефективності. При цьому у контексті соціалізації важливе значення має розуміння, що кінцевим споживачем бюджетної політики є людина. А це значить, що стратегічні цілі

повинні відображати запити людей до БП через призму задоволення їх потреб життєдіяльності.

2. Моніторинг ефективності бюджетної політики через її фіскально-регуляторний потенціал.

Поряд з тим, що бюджетна політика має свої стратегічні цілі, вона характеризується і наявністю власного потенціалу. При формуванні стратегічних цілей потрібно обов'язково враховувати функціональні можливості бюджетної політики. Адже будь-які стратегічні цілі – це план, який повинен буди реальним і досяжним. У даному контексті важливою умовою ефективності соціалізації бюджетної політики є моніторинг стану фіскально-регуляторного потенціалу останньої в контексті функціонального підходу. Це, у свою чергу, вимагає ідентифікації та формалізації у вигляді системи збалансованих показників фіскально-регуляторного потенціалу бюджетної політики та розробки технології їх моніторингу.

3. Підвищення рівня передбачуваності логіки поведінки учасників бюджетної політики.

Управління бюджетною політикою можливе за умови забезпечення стійкості об'єкта управління у сенсі передбачуваності логіки його поведінки під дією факторів зовнішнього середовища, внутрішніх чинників та безпосередньо управлінського впливу. Враховуючи, що з позиції уособленого підходу кінцевим об'єктом бюджетної політики є людина, передбачення її реакції на зміни в бюджетній політиці є обов'язковою умовою. Більш того, підвищення рівня передбачуваності логіки поведінки учасників бюджетної політики прямо впливає на ефективність останньої.

У свою чергу, для забезпечення стійкості об'єкта управління бюджетною політикою, першочерговими завданнями є ідентифікація та осмислення впливу чинників зовнішнього середовища на внутрішніх доміант обґрунтування управлінських рішень на поведінку людини як учасника бюджетної політики.

4. Оптимізація привалювання суспільної корисності над індивідуальними (корпоративними) інтересами у суб'єктів бюджетної політики.

Ключовою доміантою участі людини у реалізації державних функцій є природній об'єктивний антагонізм індивідуальних та суспільних інтересів. З даного приводу В. Андрущенко зазначає: «в усіх сферах суспільного життя, в тому числі в оподаткуванні, людську поведінку визначають то суто приватні почуття й інтереси, то громадянські спонукання та преференції за партійно-політичним електоральним вибором, а, зазвичай, обидві мотивації вкупі» [18, с. 78]. Які саме інтереси будуть домінувати у суб'єкта бюджетної політики в момент прийняття управлінського рішення залежить від його світогляду та рівня морально-етичних цінностей і переконань. Адже, «оподаткування ... етичне – в усьому, що стосується людини як духовної й етичної істоти» [19].

Результат протистояння суспільного запиту на діяльність суб'єктів бюджетної політики та

особистісних корисливих спонукань людей, які виконують функції суб'єктів бюджетної політики, завжди буде в межах їх граничних форм прояву. Цілком зрозуміло, що, у переважній більшості випадків, індивідуальні та суспільні інтереси будуть протиставлятися та взаємовиключати одне одного.

У такій ситуації важливим є завдання щодо оптимізації привалювання суспільної корисності над індивідуальними (корпоративними) інтересами. Цього можливо досягти за рахунок мінімізації суб'єктивності через максимальну формалізацію та автоматизацію технологій, котрі використовуються у бюджетній політиці.

Висновки. З'ясування дефініції асоціативної семантики поняття «імперативи», не дивлячись на його інтелігібельність, дало можливість: по-перше, сформулювати авторське визначення терміну «імперативи соціалізації бюджетно політики», під якими запропоновано розуміти ключові доміанти (найважливіші напрями) управління бюджетною політикою на основі уособленого підходу, осмислення та реалізація яких є пріоритетною і обов'язковою умовою для досягнення поставлених цілей; по-друге, визначити та охарактеризувати імперативи соціалізації бюджетно політики, до яких віднесено: ідентифікацію і формалізацію стратегічних цілей бюджетної політики, моніторинг ефективності бюджетної політики через її фіскально-регуляторний потенціал, підвищення рівня передбачуваності логіки поведінки учасників бюджетної політики та оптимізацію привалювання суспільної корисності над індивідуальними (корпоративними) інтересами у суб'єктів бюджетної політики.

Подальші наукові дослідження у межах окресленої проблематики варто зосередити на пошуку напрямів посилення соціалізації бюджетної політики.

Література:

1. Словник української мови : в 11 т. Т. 4. К., 1973.
2. Merriam-webster: веб-сайт. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/imperative> (дата звернення: 01.03.2019).
3. Кант І. Критика практичного розуму. К. : Юніверс, 2004. 240 с.
4. Мирская Е. З. Мертон и его концепция социологии науки. *Современная западная социология науки: крит. анализ.* М., 1988. С. 42-60.
5. Драч Г. В. Культурные императивы: идеи Э. С. Маркаряна. *Вестник МГУКИ.* 2016. № 1 (69). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnye-imperativy-idei-e-s-markaryana> (дата звернення: 01.03.2019).
6. Жюлиа Д. *Философский словарь.* М. : Междунар. отношения, 2000. 544 с.
7. Киселиця С. В. Категоричний імператив у вимірах життєвої мудрості. *Вісник Черкаського університету. Серія : Філософія.* 2015. № 11. С. 69-77.
8. Ковалева Ю. В. Императивность в договорном праве : дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2011. С. 21.
9. Лук'янов В. С. Регуляторні імперативи сучасних фінансових ринків. *Актуальні проблеми економіки.* 2015. № 1. С. 403-411.
10. Ільїна М. В., Шпильова Ю. Б. Теоретичні основи формування імперативів економічного розвитку суспільства. *Науковий вісник Мукачівського державного університету.* 2017. № 9. С. 221-226.
11. Ковальчук М. В., Івашина О. Ф. Імперативи фінансової безпеки держави. *Економічний форум.* 2017. № 2. С. 295-301.
12. Охріменко А. Г. Імперативи розвитку національної туристичної системи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія: «Економіка і менеджмент».* 2017. № 23. С. 59-63.
13. Жаліло Я. Інституційні засади формування ефективної економічної стратегії держави. *Модернізація управління національною економікою* : зб. мат. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 листопада 2016 р.). К., 2016. С. 93-97.

14. Carabelli C. The Definition of “Business Imperative”. URL: <http://smallbusiness.chron.com/definition-business-imperative-25055.html> (дата звернення: 01.03.2019).
15. Рудакевич О. Імперативи національної політичної культури. *Політичний менеджмент*. 2010. № 5. С. 128–136.
16. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція) : монографія. К. : Алерта, 2013. 384 с.
17. Сідельникова Л. П. Імперативи розбудови фіскального інструментарію в умовах глобалізації. *Сучасні механізми забезпечення соціально-економічної безпеки на макро- та макрорівнях* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2017. С. 213-215.
18. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Податкова держава : монографія. К. : Алерта, 2016. 304 с.
19. Weston S. F. Principles of Justice in Taxation. English : HardPress Publishing, 2013. 316 p.

References:

1. Slovnyk ukrajinskoji movy : v 11 t. (1973). T. 4. Kyiv [in Ukrainian].
2. Merriam-webster. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/imperative>.
3. Kant, I. (2004). *Krytyka praktychnogho rozumy*. Kyiv: Junivers [in Ukrainian].
4. Mirskaja, E.Z. (1988). Merton and his concept of the sociology of science. *Sovremennaja zapadnaja sociologija nauki: krit. analiz*, 42-60 [in Ukrainian].
5. Drach, G. V. (2016). Cultural imperatives: ideas of E. S. Markaryan. *Vestnik MGUKI*, 1 (69). Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnye-imperativy-idei-e-s-markaryana> [in Russian].
6. Zhjulia, D. (2000). *Filosofskij slovar'*. Moscow: Mezhdunar. Otnoshenija [in Russian].
7. Kiselicja, S. V. (2015). Categorical imperative in the dimensions of the wisdom of life. *Visnyk Cherkasjkogho universytetu. Serija: Filosofija*, 11, 69-77 [in Ukrainian].
8. Kovaleva, Ju. V. (2011). *Imperative in contractual law* (Ph.D. Thesis). Krasnodar.
9. Luk'janov, V. S. (2015). Regulatory imperatives of modern financial markets. *Aktualjni problemy ekonomiky*, 1, 403–411 [in Ukrainian].
10. Iljina, M. V. & Shpyljova, Ju. B. (2017). Theoretical foundations of formation of imperatives of economic development of society. *Naukovyj visnyk Mukachivskogho derzhavnogho universytetu*, 9, 221-226 [in Ukrainian].
11. Kovaljchuk, M. V. & Ivashyna, O. F. (2017). The imperatives of financial security of the state. *Ekonomichnyj forum*, 2, 295-301 [in Ukrainian].
12. Okhrimenko, A. Gh. (2017). Imperatives of the development of the national tourism system. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho un-tu. Serija: «Ekonomika i menedzhment»*, 23, 59-63 [in Ukrainian].
13. Zhalilo, Ja. (2016). Institutional Principles of the Formation of an Effective Economic Strategy of the State. *Modernizacija upravlinnja nacionaljnoju ekonomikaju* : zb. mat. IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (25–26 lystopada 2016 r.). Kyiv, pp. 93-97 [in Ukrainian].
14. Carabelli, C. The Definition of “Business Imperative”. Retrieved from <http://smallbusiness.chron.com/definition-business-imperative-25055.html>.
15. Rudakevych, O. (2010). Imperatives of national political culture. *Politychnyj menedzhment*. 5, 128–136 [in Ukrainian].
16. Andrushhenko, V. L. & Tuchak, T. V. (2013). *Moraljno-etychni imperatyvy podatkiv ta opodatkuвання (zakhidna tradycja)*. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
17. Sideljnykova, L. P. (2017). The imperatives of developing fiscal instruments in a globalizing environment. *Suchasni mekhanizmy zabezpechennja socialjno-ekonomichnoji bezpeky na makro- ta makrorivnjakh* : materialy I Mizhnarodnoji naukovopraktychnoji konferenciji. Dnipro: Universytet mytnoji sprawy ta finansiv, 213-215 [in Ukrainian].
18. Andrushhenko, V. L. & Tuchak, T. V. (2016). *Podatkova derzhava*. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
19. Weston, S. F. (2013). Principles of Justice in Taxation. English : HardPress Publishing.

